

Pjesme za djecu Mladena Kušeca

Vojnović, Tena

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:185484>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-02**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

TENA VOJNOVIĆ

PJESME ZA DJECU MLADENA KUŠECA

Završni rad

Pula, srpanj, 2022.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

TENA VOJNOVIĆ

PJESME ZA DJECU MLADENA KUŠECA

Završni rad

JMBAG: 0269072212, izvanredni student

Studijski smjer: Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

Predmet: Dječja književnost

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Filologija

Znanstvena grana: Teorija i povijest književnosti

Mentor: izv. prof. dr. sc. Kristina Riman

Pula, srpanj, 2022.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Tena Vojnović, kandidatkinja za prvostupnicu predškolskog odgoja ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student _____

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, Tena Vojnović dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Pjesme za djecu Mladena Kušeca koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama. Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis _____

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DJEČJA KNJIŽEVNOST.....	3
2.1. Razvoj hrvatske dječje književnosti i ključna poetička obilježja.....	3
2.2. Vrste dječje književnosti.....	4
2.3. Dječje pjesništvo	5
3. STVARALAŠTVO MLADENA KUŠECA.....	8
3.1. Romani i zbirke priča	9
3.2. Slikovnice	11
3.3. Radijske emisije	12
3.4. Televizijske serije i kazališne predstave.....	13
4. PJESNIŠTVO MLADENA KUŠECA.....	14
4.1. Zbirka pjesama <i>Dobar dan</i>	14
4.2. Zbirka pjesama <i>Volim te</i>	17
4.3. Zbirka pjesama <i>Odkud dojde dugi nos</i>	23
4.4. Zbirka pjesama <i>Kako vrijeme leti... brzo!</i>	24
5. POEZIJA I RAZVOJ GOVORA	29
6. POEZIJA U DJEČJEM VRTIĆU	34
6.1. Primjeri aktivnosti – Kušec u vrtiću	35
7. ZAKLJUČAK	39
8. IZVORI I LITERATURA.....	40
9. SAŽETAK	43
10. SUMMARY.....	44

1. UVOD

Završni rad *Pjesme za djecu Mladena Kušeca* podijeljen je na pet glavnih poglavlja, a cilj mu je prezentirati život i rad novinara, urednika i književnika Mladena Kušeca s naglaskom na njegovo pjesničko stvaralaštvo. Također, cilj rada je i opisati mogućnost korištenja Kušecove poezije u radu s djecom u dječjem vrtiću. Mladen Kušec široj je javnosti najpoznatiji kao dugogodišnji medijski djelatnik, koji je na HRT-u, uređujući emisije za djecu proveo preko 50 godina. Kušecov će glas radijski slušatelji prepoznati kao voditelja popularnih emisija za djecu i mlade, od kojih su najpoznatije *Tonkica Palonkica Frr* i *Bijela vrana*. U njegovom se književnom stvaralaštvu i medijskom radu isprepliću motivi i teme, za koje inspiraciju crpi iz razgovora s djecom, svojim „bijelim vranama“, ali i vlastitog života obilježenog odrastanjem u zagrebačkom predgrađu. Pjesnički segment stvaralaštva Mladena Kušeca, a posebice mogućnost korištenja njegovih pjesama u stručno-pedagoškom radu s djecom vrtićke dobi, do sada nije adekvatno valoriziran. U dostupnoj stručnoj literaturi Kušecova poezija obrađena je samo djelomično, a autori pojedinih pregleda hrvatske književnosti za djecu obično se usmjeravaju samo na pojedine segmente, odnosno pojedine zbirke pjesama. Ono što nedostaje je širi pregled autorovog pjesničkog stvaralaštva za djecu i njegovo pozicioniranje u odnosu na cjelokupni Kušecov život i rad. Pretraživanje dostupne literature također ukazuje kako je prozni segment Kušecovog književnog stvaralaštva, u odnosu na pjesništvo, zastupljeniji u pregledima i analizama. S druge strane, medijsko stvaralaštvo je ono po čemu je Kušec prepoznatljiv i obično se u tekstovima i intervjuima s autorom na ovaj segment djelovanja stavlja najveći naglasak. Iako su, dakako, svi segmenti Kušecova stvaralaštva prožeti jedinstvenom autorovom osobnošću i posvećenošću djeci, smatram kako su njegove pjesme za djecu još uvijek nedovoljno prepoznate, i u smislu njihove književne vrijednosti, i s aspekta mogućnosti korištenja u samom pedagoškom radu s djecom vrtićke dobi.

Jedno od bitnih obilježja vrtićke dobi je razvoj govora, a kod male djece, pored usvajanja značenja riječi, veliku ulogu igraju i intonacija, melodija rečenice, naglasak, ritmička struktura, rima i slična obilježja koja su upravo karakteristična za poeziju. Dječje pjesme naročito su zahvalne u tom smislu, stavljajući naglasak na rimu, ritam i

ponavljanja pa djecu privlače puno više od sadržaja koji to nemaju. Djetetu od treće do pete godine govor je osjetilni doživljaj – zvučno i glasovno iskustvo. Dijete, neometano značenjem teksta, ponavljajući riječi pjesama uči izgovarati skupine samoglasnika i suglasnika te kroz igru i veseleći se zvuku vježba tehniku govorenja. Pjesme Mladena Kušeca pogodne su za rad s djecom u dječjem vrtiću zbog svoje jednostavne strukture (dječja koncentracija u početku će se prije zadržati na manjem broju stihova), zatim rime, jednostavnosti izraza te tema srodnih dječjoj svakodnevnici. Mnoge njegove pjesme grade svoju izražajnost uključujući sva osjetila. Interpretirajući ih na pravi način Kušecove pjesme mogu biti izrazito pogodne za uključivanje djeteta u svijet poezije koje se do tada s njom nije susrelo i potaknuti razvoj govora. U pisanju ovoga rada korištena je opsežna literatura – od književno-teorijske pa do znanstvenih i stručnih članaka iz područja dječje psihologije.

2. DJEČJA KNJIŽEVNOST

Stjepan Hranjec (2006) u *Pregledu hrvatske dječje književnosti* upućuje na svoje prethodnike poput Milana Crnkovića, Murisa Idrizovića, Ive Zalara, Dubravke Težak te kapitalnog djela nastalog u suradnji Milana Crnkovića i Dubravke Težak (2002). Hranjecov pregled osim književno – povijesnog pristupa uključuje i poetološki, o kojem se, kako sam navodi, ranije nije sustavnije pisalo. Pitanje sintagme 'dječja književnost' naspram 'književnosti za djecu' vodilo je do raznih prijepora. Prva, osim što više odgovara duhu hrvatskog jezika, sukladna je pojmovima dječje igralište ili dječji vrtić, ali i svjetskim književnim sklopovima poput *children's literature* ili *Kinderliteratur*. Druga se može protumačiti kao književnost koju nudimo djeci (Hranjec, 2006). Hranjec ukazuje na to da književnici koji pišu za djecu pripadaju dječjoj književnosti čiju je definiciju prvi izveo Crnković kao: „Poseban dio književnosti koji obuhvaća djela što po tematici i formi odgovaraju dječjoj dobi (grubo uzevši od 3. do 14. godine, a koja su ili svjesno namijenjena djeci, ili ih autori nisu namijenili djeci, ali su s vremenom ta djela postala prikladna za dječju dob.“ (Crnković i Težak, 2002:48).

2.1. Razvoj hrvatske dječje književnosti i ključna poetička obilježja

Prvo poetičko obilježje hrvatske dječje književnosti koje Hranjec (2006) navodi je tematsko - motivska razina. Starija se dječja književnost našla, kao i ona ne dječja, pred zadaćom snaženja domoljublja te konstituiranja književnog jezika. Poezija je kao i proza, bez motiva iz dječjeg života, te služi pedagogizaciji i promicanju vrijednosti, a mjesto radnje gotovo je uvijek selo. Tek se s novijom i suvremenom dječjom književnosti uvode raznovrsnosti poput prikazivanja usustavljenih tema i motiva, najčešće animalističkih, na novi način. Uvode se teme i motivi iz urbanog života, svijeta tehnike i astronomije. Također, u suvremenoj se književnosti uvode tabuistički motivi poput djece u ratu, smrti, droge, rađanja, erotike itd.

Jedan od kriterija kojima se određuje pripada li djelo dječjoj književnosti je uloga koju autor daje likovima u djelu, u kojoj su mjeri oni uključeni u radnju te unose li svojim prisustvom dječji senzibilitet. Književnost u stihovima najprisutnija je u dječjoj književnosti, a glavne su joj odlike ritam, vedrina (humor) te igra što neodvojivo ukazuje

upravo na subjekta i čitatelja iste. Hranjec (2006) ukazuje kako dječji pisac piše za ciljanu publiku koja se razlikuje po dobi te mora do te mjere poznavati dječju psihu da na jedan način i sam postane dijete. Iz tog razloga dječji književnici u svoja djela unose autobiografske elemente i intimnosti iz vlastitog života. Jedan od načina približavanja djetetu i njegovom svijetu i senzibilitetu je i pisanje na dijalektu tj. narječju.

Suvremena faza dječje književnosti, počevši sa sedamdesetim godinama dvadesetog stoljeća donosi znakove postmodernizma poput jezične igre u kojoj pjesnik slijedi dječju maštu i zaigranost vidljivu i u kompoziciji djela, ironizaciju primjetnu u odmaku od pedagogizacije, žanrovske neodređenosti, parodije klasične književnosti, hiperboličnosti, intertekstualnosti u smislu umetanja ulomaka starije književnosti, trivijalizacije koja se očituje u naglašavanju običnosti, pripovijedanja izvan i pokraj autora, razaranja jezika slengom ili stranim riječima te sinkronijskih veza s masovnom kulturom u djelima jeans proze (Hameršak i Zima, 2015; Hranjec, 2006).

2.2.Vrste dječje književnosti

Najčešće vrste koje se susreću u dječjoj književnosti su bajka, legenda i predaja, usmena anegdota, basna, brojalica (nasuprot koje je rugalica), izmišljalice, uspavanke te poslovica i pitalica. Važno mjesto zauzima i slikovnica koja je nerijetko djetetova prva knjiga. Karakterizira je uloga ilustratora koja je istovjetna piščevoj, a tekst je često u stihovima i oni se međusobno nadopunjuju, a dijete gledajući slike pamti i nadopunjuje rječnik (Hranjec, 2006).

Dvije velike skupine su pjesma i proza. Prema Dubravki Težak (1991) dječja se priča dijeli na tri podvrste – bajku, fantastičnu priču i pripovijetku, no već suvremena dječja književnost onemogućuje strogu klasifikaciju zbog miješanja stilova, tema i motiva. Joža Skok (1991:339) govoreći o dječjem romanu navodi kako je on "razvedena, složena i slojevita *izmišljena* ili *stvarnosna* priča o (dječjem) životu, s akterima koji pretežito pripadaju određenoj uzrasnoj dobi, ali i priča koja posjeduje svoju dinamiku i zasniva se ponajvećma na specifičnom dječjem motrištu svijeta u kojem se uzbudljivom radnjom oblikuju likovi, psihologijski i etički profilirani". Posljednja vrsta dječje književnosti koju Hranjec (2006) navodi je (zapostavljeni) dječji igrokaz u koji

spadaju igre sa sjenama, lutkama, maskama te scensko - glazbene igre, a povezuju se najčešće sa predškolskim i školskim radom.

2.3. Dječje pjesništvo

Ivo Zalar (1991) u *Pregledu hrvatske dječje poezije* ističe kako bez pristupa umjetničkog momenta nema prave dječje pjesme, bez obzira na pouku koja se htjela prenijeti te razlikuje tri pristupa dječjoj poeziji:

- a) Dječja je poezija dio sveukupne poezije, a čine je djela bliska djetetu i uronjena u njegov svijet. Motivi su dječje igre i sanjarenja, pothvati i uzbuđenja, obitelj i dom, škola, ulica, zavičaj, životinjski i biljni svijet, lektire, televizijski sadržaji, prve ljubavi sa srećom i tugom koja im pripada. Pišu se u raznim oblicima i strukturama, a sve kako bi se izrazila filozofija dječje duše. Navodi i kako zastupnici takvog gledišta paze na dob djece te povlače granicu dokle ona seže.
- b) Drugi pristup smatra kako se sve pjesme pristupačne djeci mogu smatrati dijelom dječje poezije. Njihova struktura i poetska obilježja nisu bitna već je bitno mogu li djeca u njima uživati. Prema ovom shvaćanju ne samo Cesarić, već i Shakespeareov Hamlet može biti dio dječje lirike odnosno igrokaza.
- c) Treća teorija govori o specifičnom dječjem pogledu na svijet, koji nudi čist, spontan, prirodan i neposredan pogled na svijet te ju je najbolje usporediti, kako Zalar navodi, s naivnim slikarstvom u umjetnosti.

Kod ova tri pristupa najvažnije je istaknuti kako svaka sadrži dio istine te nema potrebe zahtijevati slaganje oko jednog shvaćanja. Zajedničko svima je da dječja poezija nosi attribute djetinjstva te da traži odjek ponajprije u djetetu, što ne znači da je ne čitaju i odrasli (Zalar, 1991).

Kronološki, dječju pjesmu Hranjec (2006) dijeli na tri razdoblja. Prvo započinje 1850. godine objavljivanjem Filipovičeva *Tobolca* i traje do početka dvadesetog stoljeća, a karakteriziraju ga ruralni motivi iz dječje svakodnevnice i obavezna pouka. U to je vrijeme poezija, kao i ostali žanrovi dječje književnosti, bila neka vrsta primijenjene pedagoške discipline te je zbog toga bivala zanemarivana i prezrena među mlađim čitateljima (Zalar, 1991). Drugo razdoblje traje do Vitezove *Prepelice* iz 1956. godine,

a kroz pjesmu i dalje progovara autor koji govori o dječjem svijetu (Hranjec, 2006). Grigor Vitez predvodnik je suvremenih dječjih pjesnika koji više ne pišu o djetetu već inspiraciju pronalaze u zaigranom i duhovitom djetetu u sebi. Najveće razlike između stare i nove dječje poezije je u formi, pri čemu se stara odlikuje strogom pravilnošću metra i rime dok nova uglavnom zadržava rimovanje no dužina stiha varira. Također ritam je življi, slobodniji, nepravilniji te nas podsjeća na ritam svakodnevnog govora (Zalar, 1991).

Diana Zalar (2002), navodeći kako je poezija za djecu drugačija od poezije za odrasle, ističe kako se ona prije svega obraća dječjim mogućnostima doživljavanja, tako djeci metafore koje se koriste trebaju biti bliske. Djeca danas trebaju usporedbe koje se tiču njihova okruženja i interesa, jer kako navodi Zalar „Junaci današnje djece djeluju u svemiru, a ne samo ispod krošnje trešnjina drveta“ (Zalar, 2002:19). Također, njihove emocije su vrlo duboke, bilo da se boje ili smiju, bilo da su zadovoljna ili tužna osjećaju to iskreno i potpuno. Bitna odrednica (dječjeg) svijeta je ritam. Sveprisutnost ritma osjeća se u svakodnevnici, od disanja, rasta, izmjene godišnjih doba, dana i noći pa do rođenja i smrti. Ritam je sadržan u rominjanju kiše, u izmjeni plime i oseke, a poezija ispunjava djetetov prirodni osjećaj za ritam. On gradi pjesmu razlikujući je od proze, a promjenom ritma uvodi se novi element u pjesmi, novo raspoloženje, druga osoba ili upozorenje. Još i prije rođenja, u majčinom trbuhu, beba osluškuje glasove koji ga okružuju pamteći pritom zvučnost jezika. Zato djeca uživaju u rimovanim pjesmama i prve pjesme s kojima se susreću, dječje brojalice, nemaju sadržajni smisao već se grade putem rime. Još jedna važna kategorija koja čini dječju poeziju je mašta, odnosno okrenutost svim osjetilima: vidu, sluhu, dodiru, okusu i mirisu. Dijete osjetilima doživljava i uči o svijetu oko sebe. Većina je roditelja upoznata s bebinim nagonom da stavljaju sve u usta, a ona to čine zbog unutarnje želje i potrebe da stvari oko sebe dožive. Kasnije se ta znatiželja može zadovoljiti i riječima, no ne i bez izravnog osjetilnog iskustva (Zalar, 2002). Dječja se pjesma teži približiti dječjoj igri s kojom dijeli mnogo sličnosti, nesputana je, maštovita, kreativna, slobodna i neopterećena pravilima. Rima i ritam joj daju na melodičnosti, a bitna stavka joj je humor bilo kroz igru riječi ili ludizam. Ivo Zalar (1991) zaključuje kako se bez obzira na promjene u dječjoj poeziji koje su uveli moderni i suvremeni autori jedna stvar ne mijenja, a to je narativnost kojom se ostvaruje komunikacija s čitateljima. Stoga je dječja poezija često sinteza lirike i epike, a dječji je senzibilitet naklonjen nekoj radnji, bez obzira koliko ona

bila kratka. Susret s djetetom neodvojiv je od pričanja priča i prepričavanja događaja. Ne samo da time djeca usvajaju jezične strukture, uče nove riječi, već razvijaju maštu i oplemenjuju um.

3. STVARALAŠTVO MLADENA KUŠECA

Mladen Kušec rođen je 24. veljače 1938. godine u Zagrebu, ili kako mu je kao dijete dugo tepao, *Zabregu*. Preminuo je 2. studenog 2020. godine u Zagrebu. Prve dvije godine proživio je, kako kaže, 'dosadno u Trnju', a zatim se obitelj zbog očevog zanimanja preselila u istočno predgrađe koje se zvalo Željeznička kolonija u Maksimiru. Taj divan park, piščevo 'dugogodišnje carstvo tajni i slobode', i Dinamov stadion bili su ponos predgrađa te su utkani u njegov život i stihove. Osnovnoškolsko obrazovanje započeo je nakon završetka drugog svjetskog rata. Naselje u kojem je živio vrvjelo je vrtovima punima raznovrsnog voća, bili su dostupni kino, nogomet, a djeca su dane provodila trčeći, smijući se i upadajući u nevolje. Sve mu je to, kako sam kaže u bilješkama o piscu, *slabilo uspjeh u školi*, ali ostalo inspiracija za cjeloživotni rad, kako književni tako i radijski te televizijski. Pričajući o svom životu i početku književnog rada često se prisjeća kako je u mladosti čuvao osmero djece Stanke, Nade i Ferde, njegovih sestara i brata. Zabavljao ih je i kratio im vrijeme upravo smišljajući pjesme i priče koje je zapisivao. Od tih su se pjesama sačuvale tri koje je pronašao prijatelj njegova brata književnik Milivoj Matošec te ih je objavio u Vjesniku. Nakon završene gimnazije i Filozofskog fakulteta u Zagrebu radi kao novinar na RTV Zagreb (od 1990. Hrvatska radio televizija) i to od 1963. do umirovljenja 2003. Bio je urednik Obrazovnog i dječjeg programa Radio-Zagreba 1989-1993., te Radio Sljemena 1993-1994. Najveću je popularnost stekao kao urednik radijskih emisija *Bijela vrana* i *Tonkica palonkica fr*, te televizijskih *Patuljci pojma nemaju* te *Mama, tata i ja*. Uz brojne slikovnice, zbirke poezije i proznih djela bio je urednik radijskog putopisa *Zagonetno putovanje – Putujmo Hrvatskom*, a u izdanju Matice Hrvatske objavio je priče Siniše Glavaševića, vukovarskog ratnog izjavitelja (Hrvatski biografski leksikon, 2013).

U razgovorima je često napominjao kako mu motivi i teme o kojima piše dolaze od razgovora s djecom te se isprepliću kroz razna djela. Na brojnim se mjestima hvali njegova sposobnost komunikacije sa dječacima i djevojčicama, njegovim Bijelim vranama, za koju on tvrdi kako proizlazi iz iskrenosti i nepodilaženja djeci s kojom treba razgovarati kao s odraslima. Također napominje kako su ljudi dolaskom novih tehnologija zaboravili komunicirati međusobno te se više se gledaju u oči (Gledaj me u oči, TEDx Talks, 2018).

Stanko Tenšek (1987:370) u *Književnim portretima suvremenih hrvatskih dječjih pisaca* za Kušeca navodi kako je u pjesničkim i proznim zbirkama „(...) dojmljivo evocirao vlastito djetinjstvo, opjevao draži prvih dječjih ljubavnih očitovanja te oslikao tuge i nemire suvremenog otuđenog djetinjstva“. Izrazom smatra kako je više tradicionalan, a u tematici moderan. Za njegova djela kaže kako su odsječak poezije života: „nostalgična kad evocira vlastito djetinjstvo, lirski kad opisuje dječju intimu, tugaljiv kad stila osamljeno i otuđeno urbano djetinjstvo“

Zbog velikog broja objavljenih radova, u nekim se intervjuima navodi i preko 115, bibliografija Mladena Kušeca podijeljena je tematski, a posebno će biti riječi o pjesničkim zbirkama.

3.1. Romani i zbirke priča

Kušecov prvi roman, *Plavi kaputić*, izlazi 1974. godine. Po svojoj formi ima karakteristike priče i radijske emisije s obzirom da se odvija na jednom mjestu te se u osnovi sastoji od razgovora dva lika. U idejni svijet romana čitatelja uvodi posvetom: „Mami i tati koji nikada nemaju vremena...“ (Kušec, 1974:3), najavljujući time njezine tematsko-tonske karakteristike: otuđenje u suvremenom društvu i tuga osamljenog djetinjstva.

Priče *Jooj!* s ilustracijama Jagode Kaloper izlaze 1986. godine. Ilustracije su u tehnici crno – bijele fotografije s aplikacijama jarke boje te se tematski i stilski jako dobro uklapaju u priče koje govore o svakodnevnici u obiteljima s djecom. Zbirka ima pomalo sjetan i melankoličan ton prisjećanja i evociranja vlastitih uspomena.

Roman *Donatela* nastaje 1989. godine prema jednoj epizodi radijske emisije *Bijela vrana* za koju je Kušec dobio nagradu Zlatno pero. U jednom intervjuu Kušec navodi kako je stvarna djevojčica Donatela bila njegov poticaj da, koristeći njezinu ljubav i snagu, ispriča djeci i odraslima da puno mogu ako vjeruju (Zalar, 2014). Glavni je lik djevojčica Donatela s otoka Cresa koja u svom mjestu, Valunu, pomaže barba Luki i mještanima otvoriti školu. Priča se pretvara u pustolovinu pa tako pomažu i galebovi čije znakove Donatela razumije. Djelo je posebno i jer vjerno oslikava ljepote otoka

Cresa, ali i način života na otoku koji je većini djece nov i zanimljiv, također potiče djecu da se aktivno uključe u život zajednice.

Svjedočanstva o Domovinskom ratu pod nazivom *Ubili su mi kuću* izdana su 1991. godine. Bilo je to prvo izdanje edicije Ratna vjeverica u uredničkoj nadležnosti Vere Barić. Sastoji se od kraćih dječjih zapisa u kojima autori iznose svoja iskustva i užase rata. Osim dječjih zapisa i likovnih prikaza Kušec piše i svoje kratke komentare uz zapise i crteže te prilaže službene dokumente o ranjavanoj i ubijenoj djeci do studenog 1991. godine (Zima, 2001).

Za roman *Mama, tata i ja* koji izlazi 1992. godine Kušec je dobio Nagradu Mato Lovrak koja je tada, 1993. godine i prvi put dodijeljena. Prisjećajući se dodjele nagrade navodi kako je, iako je bilo ratno stanje, a sam se Veliki Grđevac, rodno mjesto Mate Lovraka, nalazio u ružičastoj zoni, osjetila svečana atmosfera te ga je nagrada učinila jako sretnim jer je u Lovraku pronašao svog učitelja ljubavi, poštenja, prijateljstva, otkrivanja pravih stvari u životu (Zalar, 2014). Uspjehu romana zacijelo su doprinijeli i izvrsni crteži Svjetlana Junakovića. Djelo ima elemente kriminalističkog romana, a u pozadini osnovne priče nalazi se usamljena djevojčica Freni koja priželjkuje više vremena sa svojim roditeljima, motiv kojeg se često susreće u Kušecovim djelima.

U romanu *Krijesnice predgrađa* Kušec donosi mnoštvo autobiografskih opisa jer govori o odrastanju skupine dječaka u zagrebačkom predgrađu blizu Maksimira, gdje je i sam odrastao. Osim fotografija iz onoga doba na autentičnosti pridonosi i žargon čineći ga dijelom društvene povijesti.

Djela *Slijedi me*, *Zlatni potok* i *Kuštravi* napisani su u žanru kriminalističkog romana, no kako Zalar navodi nailazimo na začudnost i eksperiment (Zalar, 2014). Pa je tako u prvome romanu čitatelj uvučen u aktivnosti kako bi pomogao detektivu u razrješenju zagonetke. *Zlatni potok* je roman u kojem se likovi upuštaju u borbu s ekološkim kriminalcima koji prazne kamione ekološkog otpada u samoborskoj šumi. Zanimljivost je i to da je knjiga tiskana na ekološkom papiru od alge iz Jadranskog mora koja se vadi iz Venecijanske lagune. U romanu *Kuštravi* govori se o kradljivcima kućnih ljubimaca, no i o zlostavljanjima među mladima što ovaj roman čini problemskom literaturom. U romanu *Miris tajne* glavnu ulogu imaju bića iz staroslavenske mitologije koji spašavaju bjeloglave supove na otoku Cresu.

Objavio je i zbirku priča *Potruga za bijajom te Male zvijezde brinu se za sve*. Posljednju je Kušec napisao sa unučicom Mijom, u dogovoru s prijateljicom Malom zvijezdom. U njima se prisjeća događaja iz vlastitog djetinjstva. Priče, koje su različitih duljina, pisane su jednostavnim stilom te donekle podsjećaju na *Malog princa*, po strukturi, kritici svijeta odraslih koji je izgubio smisao za jednostavne, ali istinske ljepote emotivnog i spontanog doživljaja svijeta (Zalar, 2014). Dojam dodatno pojačavaju ilustracije koje izmjenjuju Mala zvijezda i autor čiji se dijalog provlači kroz knjigu. Poruka koju knjiga iznosi tiče se prijateljstva, što je motiv mnogih njegovih djela.

Emisija *Zagonetno putovanje Hrvatskom* koja je nastala u suradnji s akademikom Josipom Bratulićem podloga je zbirke *Priče, bajke i legende – zagonetno putovanje* iz 2011. godine. Siniša Reberski zaslužan je za predivnu likovnu obradu djela koja je mala škrinjica s blagom hrvatske materijalne i nematerijalne baštine. Tako se Kušec bavio lepoglavskom čipkom, zlarinskim koraljima, istarskim tartufima, ali i biljnim i životinjskim svijetom Velebita, Kornata, Suska, Podravine, Crvenog i Modrog jezera itd.

Godinu kasnije izdane su *Priče koje se vole smijati* i *Adrianin plavi svijet* s ilustracijama Rajka Bana u suradnji s Mijom Schwerer.

3.2. Slikovnice

Još od prvih slikovnica nastalih 1967. (*Brojite s nama* i *Kućica za čvorke*) pa do 2014. kada izlazi njegova posljednja serija slikovnica Kušec ne zapostavlja ovu vrstu izričaja za djecu. Suradivao je s mnoštvom ilustratora: Slavkom Patekarom (*Tramvaj, Izumi, Pozdrav, Ulice, Kako raste, Sunce*), Ivanom Vitezom (*Djeca u prometu te Zagzanati*), Vojom Radoičićem (*Spas je na 93 ili priča o vatri*), Damirom Brčićem (*Brojevi, Proljetne boje, Deset puta naj, Kišobran, Sliku slijedi i usporedi, Boje, Voda, Pozdravi su lijepe riječi, Priča o prometnim znacima, Abeceda*), Esterom Keček (*Bicikl*) no ono što im je svima zajedničko je pouka koju svaka od njih ima. Pa nas tako kroz slikovnicu *Bicikl* uči o pravilnoj vožnji kroz grad, starim zanatima u *Zagzanatima* i sl.

Diana Zalar (2014) za slikovnice nastale 2003. u suradnji s Damirom Brčićem navodi kako su stihovi i ilustracije u zanimljivom skladu, jer likovi djeluju poput igračaka, a

pjesme su jednostavne i lako pamtljive poput onih koje djeca izgovaraju slažući ih po sobi. Posljednja serija slikovnica u prozi govori o emocionalnom razvoju djece (*Problema nema, Ne bojim se, Ne ljuti se, Volim svoju obitelj, Vjerujem u sebe, Ja sam sretno dijete, Sve je prekrasno, Svi smo različiti*), o društvenom razvoju djece (*Volim pomagati mami, tati, baki... Moj grad je najljepši, Ja sam pristojan, Budi mi prijatelj, Volim svojega kućnog ljubimca, Želim biti uredan, Volim i poštujem druge, Moja škola je najbolja*), te o tjelesnom razvoju (*Volim zdravu hranu, Brinem se za svoje tijelo, Idem rano spavati, Ja sam poseban, Kada treba kažem „ne“, Čistoća je pola zdravlja, Vježbanje je zdravo, Perem zube svaki dan*). Iako su njima obuhvaćene sve važnije teme u odgoju djece, Zalar (2014) dodaje kako nisu visokog umjetničkog dosega zbog kičastih fotografija, jednoobraznih i kompjutorski friziranih u jarkim bojama.

3.3. Radijske emisije

Uz roman *Plavi kaputić*, koji je do devedesetih bio dio školske lektire, Kušec je najpoznatiji kao urednik *Tonkice palonkice frrr*¹ emisije za djecu emitirane osamdesetih godina prošlog stoljeća na Radio Zagrebu te emisije *Bijela vrana* koja se na radiju emitirala punih 45 godina. Za nju je Kušec dobio nagrade Zlatno pero, Mlado pokoljenje, nagradu Radio Zagreba, a emisija je izabrana za najbolju na natjecanju između svih jugoslavenskih radiostanica u Ohridu (Derk, 2020). U suradnji s akademikom Josipom Bratulićem na Hrvatskom se radiju od 2006. emitira putopisna emisija *Zagonetno putovanje – Putujmo Hrvatskom* u kojem autori emisije kroz razgovore s „običnim“ ljudima otkrivaju ljepote i povijesne zanimljivosti raznih krajeva Hrvatske.

¹ U Gorskom kotaru običaj je reći tri puta glasno Tonkica palonkica frrr kada bubamara sleti na ruku, a glas iz uvodne špice emisije glas je njegovog sina Gorana.

3.4. Televizijske serije i kazališne predstave

Prema istoimenom romanu snimljeno je 16 epizoda televizijske serije *Plavi kaputić*, slijede *Patuljci pojma nemaju*, *Hihotići*, *Goranove priče*, *Sedmi vjetar*, *Prvorazredni* te *Mama, tata i ja* (Kušec, Mladen - Leksikon radija i televizije). Kazalište Žar ptica postavilo je predstavu *Tonkica Palonkica Frr* te je tom prigodom govoreći o predstavi Kušec rekao:

„Tonkica Palonkica Frr moja je najljepša igračka. Ona je svako sretno dijete, ona nije zločesta, ona nije do sad bila živa, ona je bila i dijete i odrasla. Rodila se na radiju, nitko je nikad nije vidio, a svi su je znali. Jer je živjela na radiju bila je nevidljiva, ali za one koji su je voljeli slušati i slušali je, ona je imala svoj, samo njima poznat lik. Svatko ju je imao samo za sebe ali, jer je bila prava, svi su je, onako nevidljivu, voljeli, čekali i slušali. (...) došao je trenutak kada ju je Žar ptica odlučila ugostiti i ona se trebala materijalizirati. To je bila opasna odluka i glavno pitanje – kako. (...) Bojao se jesam, ali kako više nije na radiju, odlučio sam da je pokažu onako kako je oni u Žar ptici vide... Sretan joj put u svakidašnjicu!” (Kušec, 2014.)

4. PJESNIŠTVO MLADENA KUŠECA

Kušecova prva zbirka pjesama nazvana *Dobar dan!* izdana je 1970. godine, a tri godine kasnije izlazi i druga, *Volim te*. Te se zbirke, nastale ranih 70-ih godina 20. st., smatraju među prvim zbirkama suvremenih autora hrvatskog dječjeg pjesništva. U njihovom su središtu zaigrani dječaci koji istražuju svijet i doživljavaju svoje prve ljubavne pustolovine. Kušec često uzima motive bliske djeci poput prirode, prijateljstva, gradske svakodnevice, ali i novih tehnologija i svemira koji bude dječju maštu. Tridesetak godina kasnije, 2002. izlazi zbirka pjesama *Poklanjam se na tebe*, a dvije godine kasnije izlaze *Pitalice skitalice* (2008. izdane kao *Vrlo rijetke zagonetke*). One su specifične jer su napisane u stihovima koje iznosi djevojčica Mia, Kušecova unuka. Jedino izdanje na kajkavskom narječju *Otkud dojde dugi nos* izdano je također 2008. godine, dok posljednja zbirka pjesama *Kako vrijeme leti...brzo!* izlazi 2014. godine. U bilješci o piscu na kraju zbirke *Dobar dan!* o sebi kaže kako je vjeran poeziji jer piše u dahu i nema mira sjediti dugo na jednom mjestu pa mu priče ostaju prepolovljene. Te kako je sve ostalo što nam želi reći sakrio u pjesmama (Kušec, 1970).

4.1. Zbirka pjesama *Dobar dan*

Vlastiti život, djetinjstvo u predgrađu Zagreba, prijateljstva, ljubavi i pustolovine nepresušna su inspiracija za stihove pjesama Mladena Kušeca. U osvrtu povodom njegove smrti Diana Zalar (2020) pita se kako odvojiti njegov književni rad od njegova cjelokupnog djelovanja, kada se jedan i drugi neprestanu prožimaju. Dječji svijet, njihova mašta, igre i humor okosnica su i inspiracija njegovih pjesama. Prva zbirka pjesama pod nazivom *Dobar dan* izdana je 1970. godine protkana je ilustracijama učenika nekoliko zagrebačkih osnovnih škola, a započinje riječima:

„Ovaj pregršt

Sjećanja, maštanja i ljubavi

Kroz tvoje srce nepoznati, prijatelju,

Posvećujem ulicama i trgovima, školama

i tvornicama

ljuljačkama i tratinčicama

dragog Zagreba.“

(Kušec, 1970:4)

Zbirka je podijeljena u pet cjelina: *Što sve mogu biti dječaci*, *Da sam velik*, *Tako sam sretan*, *Riječ dvije te Deset puta naj*. Pjesme se obraćaju zaigranim dječacima čija mašta nema granica, koji „(...) mogu biti i djedovi i Indijanci i rakete i sve čega se sjete“ (Kušec, 1970:9). Kroz njegove pjesme kao da progovaraju djeca koja upoznaju svijet i opisuju ga jednostavnim dječjim jezikom. Kušecove pjesme pune su ritma i boja tako u pjesmi *Kišobrani* oslikava šetnju ulicom po kiši: „(...) Lelujaju/ u sto boja/ Žuta, plava/ Iznad glava/ Poput gljiva/ Nekih živih/ Šeću s nama/ Ulicama“ (Kušec, 1970:71). Ili u pjesmi *Što me ljuti* na komičan način ukazuje na dječji hir poput netrpeljivosti prema svakodnevnim stvarima kao što je npr. žuta boja. Njegove pjesme „ (...) i trube/ i buče/ i brundaju (...)“ (Kušec, 1970:16), poput automobila u istoimenoj pjesmi. One opisuju godišnja doba i prirodne pojave poput kiše, vjetra i vode. Kušec poznaje fragilnost dječje koncentracije stoga zagonetno uvodi motiv prolaznosti u svoje pjesme. Najviše se to osjeća u pjesmama koje govore o promjeni godišnjih doba. Tako u pjesmi *Na kraju zime* možemo osjetiti toplinu sunca na koži, miris proljetnog cvijeća, ples lastavica na nebu, a sve je dodatno začinjeno ponavljanjem stiha: „Netko je pokucao na sivo nebo“ (Kušec, 1970:46), čineći time dolazak proljeća misterioznim. U samo nekoliko stihova Kušec uspijeva uključiti sva osjetila tako da možemo osjetiti hladnoću u pjesmi *Miris zime*:

„Nebo posta sivo

A ulice žute

Ljudi su, gle, navukli

Debele kapute.

Vjetar s kišom sanja

Gromovi se ljute

Tek stabla na trgu

Prazna, gola, šute.“

(Kušec, 1970:57)

Duboki osjećaji ispričani kroz puninu dječje sramežljivosti, čežnje i osamljenosti daju zbirci posebnu dimenziju. *Prva ljubav*, *Tako sam otkrio ljubav* i *Moja djevojčica* sličice su prvih dječjih ljubavi u kojima se čeka ponovni susret „dva dana, dva duga dana (...)“ (Kušec, 1970:29) čini poput vječnosti. A kroz pjesmu *Najtužniji* progovara o osamljenosti jer najtužniji od svih „(...) ipak je čovjek kad ostane sam.“ (Kušec, 1970:107). Zalar (2014) ističe kako Kušecovi stihovi pred čitatelje donose pregršt važnosti poput vrijednosti rada, sunčeve topline, bratske ljubavi ili tišine kao posebne miline, za koje često zaboravljamo koliko su važne dok ih ne apostrofira pjesma.

Kušecova poetska snaga svoje ishodište prvenstveno ima u percepciji, u doživljaju prirode i otvorenosti te je on više pjesnik glasnog govorenja nego tihe kontemplacije (Idrizović, 1984). Biti dijete u Kušecovoj poeziji, prema Idrizoviću (1984), podrazumijeva biti potpuno dijete, a njegov je ideal dijete slobodno od normi i ponašanja koje nameću odrasli prema svojim zakonima i logici. To ga ne sprječava da kroz pjesme poput *Što je važno a što nije* ili *Najružnije* unese primjere iz lijepog ponašanja, što je česta tema njegovih brojnih slikovnica. Tako npr. djeci poručuje „Nije važno/ Da li je tvoj stan/ Na prvom/ Ili petom katu/ Ali je važno da voliš/ Sve ljude svijeta/ Isto kao i svog tatu“ (Kušec, 1970:81). Dvije su pjesme u zbirci posvećene majci te jedna i druga iz dječjeg kuta progovaraju o važnosti i veličini majke u dječjem životu. U pjesmi *Čežnja* progovara dječak koji nema majke te mu ona silno fali, a inspiracija za ovu pjesmu možda isto dolazi iz vlastitog života jer je i sam Kušec rano ostao bez majke (Matijević, 2018). Druga pjesma nazvana jednostavno *Majka* i kroz nekoliko slika opisuje majku koja ima plave i vedre oči, kao nebo poslije kiše, dugu i bijelu kosu kao snijeg u planini te blage i tople ruke kao ljetno sunce. Usporedbama poput ovih djecu se već od najranije dobi može potaknuti da živo zamišljaju pjesničke slike i razvijaju maštu.

Skupina pjesama u cjelini *Tako sam sretan*, ponajprije istoimena pjesma, oda su odrastanju. Od motiva tu se često javljaju ulice grada, tvornički dimnjaci, visoki neboderi, ali ono što ga najviše zanima su „(...) prijatni/ i umišljeni/ vedri/ i zamišljeni ljudi.“ (Kušec, 1970:49). Hranjec (2006) govoreći o zbirci *Dobar dan* navodi kako ona nije pejzažna zagrebačka slikovnica, iako će se u njoj naći pejzažnih slika, nego Kušec u njoj krajnje pojednostavljenim jezikom govori s jedne strane o urbanoj otuđenosti, a s druge o buđenju mladih srca i njihovom čežnjom za blizinom i ljubavlju. Zalar (2014) primjećuje kako je njegov jezik bogat sinonimima i nazivima koje vežemo za grad ali i

prirodu jer to dvoje nema strogu liniju razgraničenja, a dijete može jedno i drugo doživjeti u svojoj punini.

Pripadnost struji suvremenih dječjih pjesnika Kušec opravdava i uključivanjem motiva iz svijeta tehnologije kao npr. u pjesmi *Robot* ili *Zorane, reci* koja se sastoji od pitanja oca sinu poput: „Pitao otac sina: /Zorane,/ što je avion?/ čelična ptica! Brzo će on. ... A raketa?/ Taksi/ Što svemirom šeta!“ (Kušec, 1970:20).

Zbirka završava serijom pjesama o tome kako spavaju djeca, oblaci, cvijeće, semafori, vojnici, sunce te ulice i tko ih budi. Jednostavna pitanja i maštoviti, komični odgovori prethodnik su emisijama koje će Kušeca kasnije približiti velikom broju malih i velikih slušača poput *Bijele vrane*. Pojedini književni kritičari navode kako se stihovi Mladena Kušeca ne nameću izražajnim bogatstvom te su daleko od modernijih pjesničkih slika, ali u njegovoj jednostavnosti i tečnosti osjećamo prisutnost pravog zadovoljstva (Skok, 1991). Govoreći o njegovim uzorima spominje Viteza koji je najprisutniji u Kušecovoj lirici, naročito njezinu emotivnom izvorištu te Miću Danojlića napominje kako su jedan i drugi bili poticaj za vlastite rezultate (Skok, 1991).

4.2. Zbirka pjesama *Volim te*

Zbirka *Volim te* izlazi kao i prethodna, unutar dječje biblioteke Vjeverica u sklopu izdavačke kuće Mladost. Izdana je 1973. godine, a ilustrirala ju je Diana Kosec – Bourek. Posvećena je „S ljubavlju i poštovanjem Hrvatima u Austriji, Mađarskoj, Italiji, Slovačkoj i Rumunjskoj koji su više od 450 godina, daleko od stare domovine, sačuvali običaje i jezik hrvatski.“ (Kušec, 1973:4). Zalar (2014) navodi kako će posveta rasti u Kušecu s novim spoznajama i događajima, ali i putovanjima kroz Hrvatsku i radijskim emisijama, sve dok ne postane prozna knjiga *Zagonetno putovanje, Priče, bajke i legende* te radijska emisija pod istim imenom koju je vodio s akademikom Josipom Bratulićem.

Zbirka je podijeljena na sedam poglavlja: *Volim te, Mama tata i ja, Dani, Prozori, Ljudi, I još nešto te Četiri pjesme s melodijama iz glazbene priče "Volim te"*. Neke su pjesme imenovane, a nekima naziv koji je naveden u sadržaju proizlazi iz početnog stiha. Iako se za zbirku uglavnom navodi kako je ljubavne tematike, što se i iz naziva može

zaključiti, pjesme osim o ljubavi govore i o roditeljima, odnosu djece i odraslih, prirodi, gradu, ali i ratu. Može se zaključiti kako Kušec sveobuhvatno pristupa dječjem svijetu uvodeći neke motive i teme kojima do tada u dječjoj poeziji i književnosti nije bilo mjesto i koje su tek s dolaskom suvremenih pisaca sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća postale zastupljene u književnim djelima za djecu. Zalar (2014) navodi kako o temama poput ljubavi i erotike, „nezgodnih“ dijelova ljudskog tijela, nevjeri, ljubomori u obitelji, religiji, nasilju, neposluhu i dr. govore i drugi etablirani pjesnici, poput Paje Kanižaja, Tita Bilopavlovića i Božidara Prosenjaka. No, u vrijeme kad je tiskana zbirka *Volim te*, ona je značila važan iskorak u prostore koji su djecu i te kako zaokupljali, a o njima se nije moglo čitati.

U cjelini *Volim te* progovaraju stidljivi dječaci crvenih obraza kojima dani prolaze u ispisivanju nježnih riječi simpatijama ali na kraju uvijek poderu napisano i krenu ispočetka. Na temeljno pitanje Što je ljubav? Kušec odgovara:

„Ljubav je
Proljeće!
Jer što bi drugo moglo
U snijegu
Rascvjetati cvijeće?!“
(Kušec, 1973:20)

Također ljubav je “(...) Kada dvoje osjeća/ Da im ne treba/ Treći“ (Kušec, 1973:23).

Ali ne misle sva djeca isto. Kako li je samo Ljubica plakala kada je jedan Ivica mislio da je ljubav je šala. Hranjec (2006) navodi kako Kušec krajnje minijaturnom formom diskretno fiksira buđenje ljubavnih osjećaja u djece, prve slutnje i sramežljive izjave poput one u pjesmi *Pst*. Ona se ističe svojom zvučnom izražajnošću postignutom ponavljanjem nekoliko stihova:

„Pst,
Tiho,
Još tiše,
Volim te

Sto puta
I više.
Pst,
Tiho,
Još tiše
To znamo
Ti i ja,
Pst,
Tiho,
Još tiše
I nitko više.“
(Kušec, 1973:13)

Dok pjesma *Prva ljubav* gradi ritam izmišljenim riječima:

„Iz ulice
Svakakvoće
Svakakako
Naopako
Doklokoće
Doklopoće
Gugutavi
Dječak plavi.“
(Kušec, 1973:14)

Cjelina *Volim te* pisana je jednostavnim, dječjim jezikom, a dojam neposrednosti donose i navedena imena djece koja se zaljubljuju ili zbog ljubavi pate. Tako upoznajemo Lenu koja živi u piščevoj ulici, lijepu kao ljljan, koju (nažalost) pisac jako voli, a dečko joj je Smiljan. U Kušecovim se pjesmama ljubav često kazuje opisno te on rijetko napušta ustaljeni oblik pjevanja, što je određenom broju kritičara bio povod da o njemu govori kao o tradicionalnom pjesniku (Idrizović, 1984). Idrizović (1984)

također smatra kako se Kušec nije sasvim oslobodio sentimentaliziranja iako je kreativno ulazio u dubinu dječje intime, izvlačeći iz njihove prirode ona stanja koja su objašnjiva samo pravim pjesnicima djetinjstva.

Poglavlja *Mama, tata i ja* te *Ljudi* progovaraju o roditeljstvu, ali i o odnosu djece i odraslih. Tako Kušec (po današnjim pedagoškim načelima upitno) savjetuje djeci da se ne ljute na roditelje ako ih ponekad i istuku jer su bijesni na čitav svijet (Kušec, 1973). Dvije pjesme govore o ocu, a u jednoj on blagim riječima tješi sina kojem se prolila tinta po papiru, što je mladiću zaustavilo dah. Naravno, ova pjesma bi danas djeci bila vrlo zastarjela te bi rijetki, ako itko, mogli doživjeti koliki očaj može izazvati tinta koja se kao suza prelijeva po stranici knjige. Možda bi više uspjeha izazvalo usporediti taj trenutak s razbijenim ekranom mobitela. U drugoj pjesmi Kušec opisuje odrastanje ali i odnos prema starijim osobama pitajući se zašto njegov oca, koji je bio dječak, vojnik u dva rata pa i željezničar četrdeset pet godina, ljudi na ulici doživljavaju samo kao starog čovjeka. Razlika između dječjeg i odraslog svijeta može se iščitati u pjesmama *Eto* i *Kako*. Pjesma *Kako* na šaljiv način opisuje kako je odraslima sve dopušteno i lako jer u svakoj prilici znaju kako:

(...)

„Kako se pravilno skraćuje vrijeme

Kako se pravilno češe tjeme

Kako se pravilno kupa u moru

Kako se pravilno odbija boru

Kako se pravilno s djecom postupa

Kako se pravilno radi sve skupa!“

(...)

(Kušec, 1973:111)

Dodaje kako je to samo zato što u svakoj prilici znaju dokazati da djeca sve rade-naopako. Dječji odgovor na takvo roditeljsko sveznanje dolazi u obliku pjesme *Eto*:

„Izračunao sam

Na prste obje ruke

Koliko je za što
Potrebno muke.
Brojio sam napamet
Što je odraslima potrebno
Da ljepšim učine svijet.
Sve je to zaista lako
I zato kažem:
Odrasli ili su tvrdoglavi
Ili su glupi
Kad i dalje žive
Naopako.“
(Kušec, 1973:110)

Krajnji primjer tog naopakog življenja odraslih je i rat kojeg Kušec tematizira kroz nekoliko pjesama u zbirci. Motivu rata pristupa iz pogleda djeteta kojem je dosta slušanja opomena odraslih djeci o tome kako se lijepo ponašati i lažnih obećanja o boljem sutra. Ne prestanu li odrasli ratovati u pjesmi Mir kaže:

(...)
„Sam ću sebe
Krilima darovati
I kao prvi leptir
U svemiru ću
Potražiti mir.“
(Kušec, 1973:95)

Leptir, kao i cvijet, je čest motiv u Kušecovim pjesmama. Asocira nas na bezbrižnu igru u obliku njegova leta, šarenilo dječje mašte koju krila slobode mogu vinuti u najviše visine i odvesti u neistražene krajeve. Sličnu sliku budi i motiv ptice koje nikada ne mogu biti dosadne jer „(...) i kad pospane zijevaju, u stvari onako usput divno pjevaju.“

(Kušec, 1973:103), a najveće od svih zala je zatvoriti ih u krletke. Kušec nas podsjeća koliko djetetu znače putovanja pa se tako u pjesmi *Svjetski putnik* sprema:

(...)

„Raketeo-stopom

Do susjednih

Planeta!“

(Kušec, 1973:65)

Cjelina *Dani* obiluje pjesmama u kojima prevladavaju motivi iz prirode. Kušec opisuje dolazak Jeseni koja je poput čudnog slikara koji slika samo žutom bojom dok kapljice kiše šetaju žlijebom, a magle se šuljaju i krađu i skrivaju ljude u velikom gradu. Pjesme iz serije *Jesen* navedene su samo rednim brojevima, a *VII. pjesma* posebno slikovito predočava prolaznost.

„Kao siromah zalutao

Žut je list na pločnik pao.

Zašuštio,

Zaplakao,

Zatim dugo

Pod nogama

Nadao se,

Umirao.“

(Kušec, 1973:82)

Samo iz ovih nekoliko primjera vidljivo je kako Kušec pomoću metafore i personifikacije oživljava svakodnevne stvari, baš poput djeteta koje je sklono kroz igru oživjeti nežive predmete. Kako bi se približio mladim čitateljima u nekim pjesmama upotrebljava kolokvijalizme (E baš ste tube!, Da ti pamet stane!) kojima, namjerno depatetizira uzvišenu temu ljubavi i svodi je na dječju mjeru.

4.3. Zbirka pjesama *Odkud dojde dugi nos*

Zbirka pjesama na kajkavskom narječju *Odkud dojde dugi nos* izdana je 2008. godine u sklopu Male biblioteke Ignjac Kristijanović, a nakladnik je Kajkavsko spravišće. Krase je ilustracije posavskog slikara i grafičara Ivica Antolčića. Josip Bratulić (2008) za njegove crteže kaže kako, kao i u pričama ljudi lete, jer što je ljepše od slobodnog pokreta u letu, pod svjetlom i toplinom Sunca. Urednica zbirke Božica Pažur (2008) navodi kako je zbirka pisana uglavnom urbanom komunikativnom kajkavštinom te se stilski nastavlja na usmenu književnost prvenstveno dječjih brojalica te je izvor bogate i funkcionalne uporabe u zavičajnoj nastavi hrvatskoga jezika.

Povijest hrvatske dječje književnosti, usko je vezana za kajkavsko narječje još od igrokaza Jurja Dijanića *Narođeni dan* s kraja 18.st. Niz djela nastavljaju Anton Vranić, Jakob Lovrenčić, Josip Ernest Matijević, Ignjac Kristijanović dok suvremeni pisci poput Stjepana Jakševca, Paje Kanižaja, Ljubice Duić, Ivica Jembriha te Mladena Kušeca nastavljaju slijed (Pažur, 2008). Zbirka, poput prethodnih, ima uporište u dječjem svijetu, a neposrednost takva stvaralačkog imaginarija iskazuje spontanitetom kajkavskog jezičnog izbora – bez ispravljanja i intervencije odraslih. Radnja pjesama odvija se u Zagrebu kojega kroz koji možemo prošetati u pjesmi *Zagrebačka večer*:

„Zagrebačka večer

Tiho z Gornjeg grada

Opada,

Vlaškom, Ilicom se nada,

Jelačić placom dalje vleče,

Na Zrinjevcu, Tomislavcu

Larfu iz črne vreče

Zvleče,

Dobra vam večer!

Zreče!“

(Kušec 2008:21)

U cjelinama *Zapamti!* i *Ste znali? I Znaš kaj?* kroz nekoliko aforističnih stihova progovara o onome bitnome u životu npr:

„Ak' čovek, kad je trebal,
Ni navučil,
Čoveku bu se celi
Život mučil!
Ili (Ste znali?)
Da bebe
Gda nemaju Kaj
žvakati, Počnu
plakati?!“ (Kušec
2008:79)

4.4. Zbirka pjesama *Kako vrijeme leti... brzo!*

Zbirka pjesama *Kako vrijeme leti...brzo!* izdana je 2014. godine te se ističe svojim likovnim oblikovanjem za koje je zaslužan Siniša Reberski. On je i ranije surađivao s Kušecom, a ovog je puta iskoristio slučajno pronađen herbarij trinaestogodišnje djevojčice Zorice Crnković iz Novalje na otoku Pagu. I same korice zbirke oblikom podsjećaju na starinske bilježnice za herbarij. Navodi se kako je u vrijeme kada je nastao, Zorica bila učenica drugog razreda gimnazije u Senju, te je skupila više od sto biljaka po senjskim dvorištima, oko crkvice, palača, oko Nehaj grada, uz more i oko gimnazije. Te su biljke zahvaljujući njoj ostale žive do danas. O biljkama i herbarijima u predgovoru piše i akademik Josip Bratulić u kojem osim o povijesti botanike progovara i o važnosti biljaka nekad i danas te o običaju sakupljanja i prepoznavanja biljaka u obliku herbarija.

U predgovoru Kušec zbirku opisuje kao svoju malu šetnju kroz odrastanje te kako su u njoj ljudi, događaji i vrijeme koje ga je odredilo da je takav kakav je. Navodi: „*U pjesmama sam pokušao reći da ne odrastamo sami, da brojni ljudi i događaji zauvijek ostaju u nama i da su dio nas.*“ (Kušec, 2014:5).

Zbirka *Kako vrijeme leti... brzo!* od prethodnih se razlikuje najviše dužinom pjesama, prijašnje su uglavnom bile kraće, od nekoliko stihova dok su u ovom duže. Od tema i motiva i dalje su u središtu djeca i njihov pogled na svijet, bilo u odnosu s odraslima, bilo kroz igru ili maštanja. Mogli bismo reći da Kušec (2014:15) poruku sažima riječima na početku zbirke: „Lijepo mi je bilo u snovima i djetinjstvu“. Stoga zbirku završava pjesmom *Zašto su nestali dinosaurusi* u kojoj se prisjeća svog zlatnog dinosaurusu Aurusa koji:

(...)

„Nije bio velik,

Nije bio snažan,

Al' bio je drag

I meni jako važan.“

(...)

(Kušec 2014:122).

U predgovoru objašnjava kako ne svi, ali mnogi od nas, gube svojeg dinosaura, svoju posljednju igračku – djetinjstvo. Stoga je važno njegovati i hraniti dječju maštu koja je motiv nekoliko pjesama zbirke. Dijete iz pjesme *Mali zeleni* tako postaje ptica, vrh grane mu je vrhunac svijeta, a na vrancu-štapu jaše kući govoreći prolaznicima – ako povjeruješ sve je istina. Tako u pjesmi *Nek se zna* kaže:

„Svatko od nas u životu

Može željet' svašta, Da

dobije to što želi,

Pomaže nam mašta!

Da bi mašta dobra bila,

Mašta mora

Imat' krila,

Mašta uvijek

Mora moći,

Kud ti želiš,

Spremno poći.“

(Kušec 2014:18)

Kao i u pjesmama iz drugih zbirki često mu ptica simbolizira slobodu, pa tako u pjesmi *Dijete i orao* dječak koji progovara o nesputanosti ptičjeg leta ne osjeća se zakinutim jer:

(...)

„Ja sam dijete

I sve mogu

Jer moje misli lete!“

(Kušec 2014:42)

Odrasli su u pjesmama prikazani kako često kore djecu, stalno im nešto zabranjuju, prigovaraju, te djeca sa svih strana slušaju istu priču. Kušec se vraća i nekim poznatim pejzažnim motivima poput maglovitog dana i jeseni, a posebno se ističe pjesma *Slika* koju već kroz nekoliko stihova možemo čuti, vidjeti i namirisati što je vrlo značajno djeci koja se tek susreću s poezijom i otkrivaju svoju moć imaginacije. Rimovanjem stihova i ponavljanjem riječi Kušec stvara ritam valova koji lagano zapljuskuju obalu.

„Čudan zvončić din, don, dan,

Njiše more – plavi lan,

Stari čempres čin, čon, čan,

Sjeća se na prošli dan.

Šum-vala, šum-vala,

Proteгла se obala,

Šum- vala, šum-vala

I uz more zaspala.“

(...)

(Kušec 2014:64)

Kroz pjesme *Dječaci*, *Ljubav*, *Proljeće miriše* i *Ljubavna priča* prisjeća se svoje ranije zbirke *Volim te* - plavokosih dječaka koji sramežljivo proživljavaju svoje prve ljubavne osjećaje i daje im savjet: u ljubavi uvijek hrabrost je spas! Nekoliko je pjesama posvetio

svemiru koji, još uvijek slobodan od ljudi, tješi nas, mami i čudi. Ljudski nemir je taj koji nas tjera naprijed, da dižemo ruke i dodirujemo svemir, no kada se znatiželja pretvori u aroganciju i nadmenost dolazi do želje da kontroliramo prirodu. Kušec se u svojim slikovnicama bavio pitanjem ekologije kojem je i u ovoj zbirci posvetio pjesmu *Na žalost* koja govori o potrebi ljudi da prirodu u ne prirodu prerade i pretvore. Pa tako:

(...)

„Na roštilju zemlju peku,
Željezne već rijeke teku,
A na zvijezde nam daleke,
Atomske dopiru jeke.
Sve se vrti, sve se kreće,
Granu čovjek sam si siječe,
Napredak je ovo ludi,
Ponosan sad i ti budi.“

(...)

(Kušec 2014:120)

Poznajući dječju sklonost prema brojalicama i ritmu uzima slovo Č i posvećuje mu pjesmu *Slučaj Č* u kojoj:

„Čupavi čok l
čađavi čak
Čekali čučeci
Čuličučak.
Čuli su čembalo,
Čelo, činele,
Čuli su, čuli su,
Ćuka i pčele.“

(...)

(Kušec 2014:90)

Naslov zbirke dolazi iz pjesme *Tajna vremena* u kojoj se Kušec pita koja se to tajna u vremenu skriva da ljudi, još u djetinjstvu ne osjete kako vrijeme brzo leti. Osim poruke čitateljima kako je život vrijedan „i uzalud baš ništa nije, a svatko neku tajnu krije, oko koje sve se mota“ (Kušec 2014:45), stihovi pjesme otkrivaju i autorovu refleksiju o prolasku vlastitog vremena tj. života.

5. POEZIJA I RAZVOJ GOVORA

Komunikacija djeteta s okolinom počinje već u majčinoj utrobi – na zvučni podražaj djeteta odgovara pokretom, međutim najintenzivniji period u razvoju govora i jezika događa se kroz prve tri godine života i može se podijeliti na dva osnovna razdoblja: predjezično (predlingvističko ili predverbalno) fazu te jezično (lingvističko ili verbalno) razdoblje (Pavličević-Franić, 2005). Predjezično razdoblje obuhvaća period od rođenja pa do izgovaranja prve smislene riječi što se kod većine djece događa između 12. i 18. mjeseca (Božić i Capanec, 2020; Pavličević-Franić, 2005). Jezična (lingvistička ili verbalna faza) počinje kod većine djece oko prve godine života. Dijete u toj fazi svjesno proizvodi glasove koje čuje u okolini. Uspješnost izgovora glasova ovisi o radu mišića te senzornim, psihosocijalnim i neurofiziološkim čimbenicima (Pavličević-Franić, 2005).

Do sedme godine djeteta se nalazi u najosjetljivijem periodu za razvoj govora i ne uspije li ga do tada usvojiti nikada neće naučiti govoriti u punom opsegu (Katarinčić i Velički, 2011). U knjizi *Stihovi u pokretu* autorice Velički i Katarinčić (2011) bave se razvojem govora kod djece te objašnjavajući zašto je važno poticati jezično izražavanje navode i kako sve više živimo u svijetu gdje riječi služe pukom prenošenju poruke, za informiranje, njima više nismo dirnuti, uzbuđeni, poneseni. Usprkos tome riječi ne gube na snazi, one nas i dalje mogu povrijediti, nekad baš one neizgovorene. Slušanjem se čovjek otvara drugome, suosjeća s njime, riječi su puno više od informacije. Autorice dodaju kako je "*riječ mjesto doticaja opipljivog i duhovnog, najduhovnije u svijetu osjetila, stoga se u njoj oživotvoruje duhovno.*" (Katarinčić i Velički, 2011:33). Ispraznom upotrebom govora riječ gubi dani mu smisao, što najintenzivnije doživljavaju djeca koja govorom tek ovladavaju. Ogroman je utjecaj koje govor ima na emocionalni i socijalni razvoj djeteta.

Prilikom poticanja govora kod djeteta treba uzeti u obzir njegovu individualnost i omogućiti mu sigurno okruženje u kojem se osjeća prihvaćeno. S obzirom da u predškolskom razdoblju djeteta savladava govor posebnu pažnju treba obratiti njihovim potrebama, a one se razlikuju od onih školske djece. Prije svega potrebna im je sigurnost, ljubav te osjećaj pripadanja. Bitno je djeci osigurati predvidljivost umjesto nesigurnosti, linearnost umjesto umreženosti, ritam umjesto kaosa, rituale umjesto neizvjesnosti (Katarinčić i Velički, 2011). Rituali su ključni za djetetovu sposobnost

nošenja s vanjskim svijetom koji je u njihovim očima nepredvidljiv i izaziva u njima strahove.

Jedan od rituala može biti i svakodnevno zajedničko čitanje s djetetom pri čemu se treba paziti da to iskustvo bude ugodno, opuštено i toplo (Čudina-Obradović, 2010; Čudina-Obradović i Pribić, 1995). Osjeća li dijete užurbanost i napetost za vrijeme čitanja neće uživati u aktivnosti te će je htjeti prekinuti. Pored toga, čitanje treba uskladiti s dobi djeteta, pa tako ono postaje razgovor u kojem se faze čitanja izmjenjuju s fazama razgovora o pročitanome, doživljenome, slikama itd. S djetetom treba razgovarati o različitim temama (ne treba mu nametati teme koje ga ne zanimaju) i poticati ga na postavljanje pitanja i izricanje mišljenja, strpljivo odgovarati na njegova pitanja (dijete mora biti sigurno da ga drugi slušaju) (Šego, 2009).

Čudina-Obradović (2010) navodi tri karakteristike poticajnog čitanja djetetu:

- a) Kada je dijete izloženo samo pasivnom slušanju i eventualno pokazivanju na slici nećemo postići isti učinak kao kad ono aktivno sudjeluje u čitanju odgovarajući na pitanja koja mu postavljamo.
- b) Svojim govorom roditelji moraju obogatiti dječji govor, proširujući ga, ispravljajući pogreške, hvaleći trud itd.
- c) Kako dijete postaje sposobnije tako se i zahtjevi koji se prednjim postavljaju trebaju rasti

Istraživanja koja navodi Čudina – Obradović ukazuju da se već kroz nekoliko tjedana može znatno popraviti dječja sposobnost govora ukoliko se obraća pažnja na svakodnevno dijaloško čitanje s djecom, a najmanje četiri puta tjedno. Nadalje autorica navodi kako je najvažnije u dijaloškom čitanju "shvaćanje i preuzimanje aktivne uloge roditelja ili odgojitelja. Njihova je uloga postupno vođenje djeteta u sve složeniju upotrebu riječi. Taj slijed povećane složenosti ide od traženja djetetova imenovanja stvari i bića, preko imenovanja svojstava i funkcija pa do traženja djetetova sve bogatijeg govora. Drugi stupanj složenosti jest zahtijevanje iskaza od nekoliko riječi i postupnog samostalnog opisa slike i sadržaja priče" (Čudina-Obradović, 2010:38).

Danas, kada je promjena uslijed razvoja tehnologije ubrzana, što naravno mijenja i sliku djetinjstva, više nego ikad je važno djeci omogućiti poticajnu okolinu za razvoj govora. Do polaska u školu dijete bi trebalo pravilno izgovarati sve glasove

materinskog jezika, kao što većina djece i čini, međutim na brzinu usvajanja jezika između ostalog utječu i osobnost djeteta, zajednica i okolina u kojoj odrasta pa i njegovo zdravstveno stanje (Čudina-Obradović, 2010). Svako je dijete individualno i razvija se svojim tempom, no veliku ulogu igraju upravo poticajni uzori iz bliže okoline i kvaliteta sadržaja kojima je dijete izloženo. Odrasli bi trebali biti djeci više partneri, a manje autoriteti pa svoje upute i zahtjeve izražavati kroz igru, a ne u obliku prisile. Odrasli trebaju djeci dati na znanje da ljudima s kojima razgovaraju posvećuju punu pozornost te da isto očekuju od svakog s kime komuniciraju (Šego, 2009).

Razvoj pokreta, usvajanje govora i buđenje razmišljanja važni su koraci razvoja u prve tri godine djetetova života. Pritom je govor posrednik između pokreta i razmišljanja, a za njegov razvoj bitno je razviti prvo grupu, a potom finu motoriku. Odlika govora je da živi u zajedništvu, s jedne strane imamo govornika dok je s druge strane slušatelj – recipijent poruke koja se šalje. No ta poruka ne uključuje samo govor tj. riječi već i intonaciju, melodiju rečenice, naglasak, boju tona, ritmičke strukture, nijanse glasa, glasno/tiho, brzo i polako, pa i geste, to sve čini govor, a kod malog djeteta može djelovati i bitnije nego sam sadržaj izgovorenoga (Katarinčić i Velički, 2011).

Sve to upućuje na važnost pjesama za razvoj govora kod djece. Dječje pjesme naročito su zahvalne u tom smislu, stavljajući naglasak na rimu, ritam, ponavljanja djecu privlače puno više od sadržaja koji to nemaju. Djetetu od treće do pete godine govor je osjetilni doživljaj – zvučno i glasovno iskustvo. Dijete, neometano značenjem teksta, ponavljajući riječi pjesama uči izgovarati skupine samoglasnika i suglasnika te kroz igru i veseleći se zvuku vježba tehniku govorenja.

U govoru današnje djece, prije ili neposredno poslije polaska u školu, primjećuju se smetnje u razvoju govora u obliku nemogućnosti djeteta da izgovori skupine suglasnika ili samoglasnika, neka djeca ne mogu glasno i artikulirano govoriti, stoga je važno s djecom ponavljati stihove koji sadrže onomatopeje i ponavljanja. Time se vježba pravilan izgovor samoglasnika i suglasnika (Katarinčić i Velički, 2011).

Velički i Katarinčić (2011) navode kako su samoglasnici prijenosnici duševnog stanja, oni izražavaju unutarnji svijet, dok suglasnici oponašaju ono što se događa u okolini, oni više govore o materijalnoj strani svijeta koji nas okružuje – o predmetnom svijetu tj. stvarima koje možemo imenovati. Igrice koje uključuju vokalizaciju tj. ponavljanje samoglasnika djeci omogućuje emotivno otvaranje prema vanjskom svijetu –

izražavanje onoga kako se dijete osjeća u odnosu na vanjski svijet. Stoga samoglasnici i suglasnici početak su jezika, a to je najviše vidljivo u poetskom jeziku. "*Jezik poezije vodi nas na prapočetak jezika bez obzira na to kojim jezikom govorimo i upravo je iz tog razloga jedan od najboljih poticaja za govor.*" (Velički i Katarinić 2011:66). Pazeći na sadržaj i značenje izgovorenoga u nama se izaziva drugačije stanje nego kada se govor uvježbava kroz igru, veseleći se njegovu zvuku. Za razvoj govora bitna stavka je kontrola nad disanjem koja se stječe ritmičkim ponavljanjem stihova (Katarinić i Velički, 2011).

Gledajući dijete kako se igra samo sa sobom nerijetko ćemo doživjeti kako unedogled pjevuši nekoliko besmislenih riječi ili slogova jer baš kao što nekim urođenim smislom ima potrebu savladati hodanje i druge motoričke vještine tako i mehanizam razvoja govora uvježbava kroz unutarnji poriv, najbolje kroz igru. Djeci nije bitno značenje i sadržaj koji im se nudi dok god ono ima glazbenu kvalitetu, što ne znači da im se ne trebaju nuditi kvalitetni sadržaji kojima se njeguje slikovitost riječi, jezične strukture te umjetnička kompozicija rečenica.

Od treće odnosno četvrte godine snaga glasova na djetetovo tijelo gubi primat nad slikama koje ti glasovi tj. riječi stvaraju. Što su glasovi koji je čine izraženiji ta je slika vidljivija. Ogromna je razlika između slike koja se stvara u svijesti djeteta kada čuje neku riječ ili sintagmu od one "već gotove" televizijske ili računalne. Izlažući dijete u prevelikoj mjeri gotovim slikama postupno zatiremo u njemu mogućnost stvaranja vlastitih, tj. sposobnost imaginacije.

Mnoge studije ukazuju na negativne posljedice gledanja televizije tj. medijskih sadržaja kod djece, a ono se sve više povećava (Mužić, 2014). Djeca su pred ekranima preplavljena vizualnim sadržajima koje nisu u stanju procesuirati, oni ne omogućuju djetetu da slijedi radnju, ne potiču kreativnost i maštu te djeca pred ekranima uglavnom šute. Stoga nije čudno što djeca preuzimaju sadržaje koje vide na ekranima i uključuju ih u svoj govor – recitiraju dijaloge iz filmova, imitiraju uslike, zvukove i naglaske, a sve je praćeno neprirodnim pokretima tijela i udova. Na odraslima koji okružuju djecu (roditelji, odgojitelji, uža obitelj) je da, s jedne strane pripaze na sadržaje i količinu vremena koju djeca provode pred ekranima, ali i osvijeste vlastitu upotrebu jezika. Koriste li puno poštapalica, pričaju li u prazno, služe li se raznovrsnim riječima itd. Pritom treba dodatno osvijestiti kako je djeci, naročito mlađoj, forma nekad važnija od

sadržaja, tj. kako ona slušaju kako nešto kažemo prije nego samu poruku. Odrasli često riječi uzimaju zdravo za gotovo, ne svjesni su slika koje one izazivaju, a upravo je ta slikovitost riječi ono što budi maštu i imaginaciju u djece (Katarinčić i Velički, 2011). S druge strane, u 21. stoljeću bilo bi nepromišljeno, ako ne i nemoguće zabraniti djeci pristup medijima i komunikacijskim uređajima. Djeca se brzo i lako koriste pametnim telefonima, tabletima, daljinskim upravljačem, DVD-om i računalom. Zahvaljujući tim medijima, usvajaju nova znanja, ulaze u svijet igre i razonode. Kvalitetan audio-vizualni sadržaj može potaknuti djetetovu kreativnost i radoznalost. Takav sadržaj može biti poučan, otkrivati djetetu nove ideje i pojmove, obogaćivati rječnik ili potaknuti učenje stranog jezika. Međutim, ono što je vrlo bitno je da nakon konzumiranog sadržaja roditelj treba razgovarati s djetetom o tome što je vidjelo, o likovima (jesu li sretni ili tužni, što će im se eventualno dogoditi), odglumiti neke scene, izmisliti drugačiji kraj ili na neki drugi način poticati djetetovo razmišljanje. Videoigre također mogu pozitivno djelovati na razvoj dječje logike i motorike, kad se traži npr. rješavanje problemskog zadatka (Šego, 2009).

Velički i Katarinčić (2011) ističu važnost socijalne povratne sprege kod razvoja govora tj. momenta kada dijete nešto kaže i od slušatelja iščekuje reakciju, hoće li biti ispravljeno ili prihvaćeno. Osim toga dijete bogati rječnik i oponašajući govor iz okoline, stvaranjem vlastitih jezičnih konstrukcija, a najvažniji su poticaji iz okoline i oponašanje. Autorice smatraju ako želimo da dijete kreativno djeluje u jeziku i da bude sposobno za izražavanje potrebno mu je pružiti mogućnost slušanja različitih kvaliteta govora, njihovo prisvajanje i na temelju toga opažanje i sustvaranje/razumijevanje smisla. Takvo iskustvo dijete stječe kroz bajke, poeziju, priče te kreativne jezične igre.

6. POEZIJA U DJEČJEM VRTIĆU

Poezija je vrlo važan oblik komunikacije s djecom u dječjem vrtiću, a kako su djeca iskrena i ne pretvaraju se da ih sve zanima važno je koje pjesme odabiremo za rad (Lupis i sur., 2000). Napominje kako je za odabir pjesme koju ćemo obrađivati prije svega bitna dob djeteta. Pri tome moramo u vidu imati i individualne razlike među djecom, pa tako djeca iste dobi neće imati isti fond riječi niti sposobnost koncentracije. Pjesme koje odabiremo trebaju biti kraće i jednostavnije što je dijete mlađe, te slikovite, duhovite, ritmične, žive i vesele. Kako dijete kroz pjesme razvija govornu kulturu, širi fond riječi te vježba pravilnu artikulaciju glasova i rečenica. Nadalje, Lupis i sur. (2000) dodaju kako kroz pjesme dijete uči slušati melodiju riječi što je važno jer time razvija sluh i osjećaj za ritam, a njeguje i estetski doživljaj. Dijete koje ponavlja pjesmu dok je ne nauči napamet dobiva osjećaj postignuća, sretno je i zadovoljno sobom. Kroz pjesmu dijete upoznaje svijet oko sebe, stječe nova znanja i vještine te se uči slušati druge i razvija vještine komunikacije (Lupis i sur., 2000). Pri tome osobitu važnost ima prezentacije pjesme, tj. odabirući pjesmu koju s ljubavlju djeci prikazujemo prije ćemo kod njih razviti interes za aktivnost, probuditi u njima znatiželju i pridobiti njihovu pažnju.

Čudina-Obradović (1995) ističe kako čitanje pjesmica roditeljima nije toliko blisko kao čitanje priča, što je sa stajališta razvoja predčitačkih vještina pogrešno. Djeci je fonološko osvješčivanje važno za razvoj govora i čitanja, a ono se postiže slušanjem, uočavanjem i pamćenjem rime. Stoga vježbe koje uključuju pjesmice u rimi, bilo da dijete predvidi njihov završetak, ili da upamti rimu jako su važni za njihov razvoj. Naša percepcija je izrazito osjetljiva na ljudski glas, posebno karakteristike govora koje uključuju ritam i intonaciju, stoga pjevušenje u stihovima, popraćeno motoričkom aktivnošću vezujemo uz sve kulture (Rade, 2009).

Rade (2009) ističe kako su stihovi, pjesme i brojalice korisni za jezični razvoj djeteta ne samo jer bude i održavaju dječju slušnu pažnju već i jer daju jasnu gramatičku strukturu jezika, razvijaju osjećaj za slog, razvijaju fonetski sluh, olakšavaju učenje teksta "napamet" i razvijaju neke predvještine čitanja i pisanja. Također, za govorni razvoj korisni su jer razvijaju osjećaj za ritam, intonaciju, tempo, te ritmičnošću i pjevnošću osiguravaju djetetu da bolje razabire riječi i pomaže vježbanju glasova i

riječi. Treća funkcija koju navodi je ona odgojna – njihovim ponavljanjem kod djece se stvara osjećaj predvidivosti i sigurnosti.

Čudina-Obradović (2010) navodi zašto je bitno uvrstiti pjesme u rimi u vrtićku praksu – one im pomažu uočiti kako riječi imaju isti završetak. To im pak pomaže uočiti kako se riječi mogu raščlaniti na sastavne dijelove – glasove. Djeca kojoj su roditelji odmalena čitali pjesme u rimi te ona koja pamte i reproduciraju stihove u rimi imaju kasnije manje problema u glasovnoj raščlambi riječi.

Zagonetke, zbog svoje rime i kratkoće lako su pamtljive i pogodne za rad u dječjem vrtiću. Također, one imaju i odgojnu vrijednost, a njima se dijete na veseo i šaljiv način upoznaje s osobinama životinja i stvari čime se obogaćuje djetetov spoznajni svijet. Maštovite su, obogaćuju rječnik i vježbaju pravilan izgovor glasova (Videk, 1996).

6.1. Primjeri aktivnosti – Kušec u vrtiću

Pjesme Mladena Kušeca pogodne su za rad s djecom u dječjem vrtiću zbog svoje kratkoće – dječja koncentracija u početku će se prije zadržati na manjem broju stihova, zatim rime, jednostavnosti izraza te tema srodnih dječjoj svakodnevnici. Mnoge njegove pjesme grade svoju izražajnost uključujući sva osjetila te, interpretirajući ih na pravi način mogu biti izvrsna za uključivanje djeteta u svijet poezije koje se do tada s njom nije susrelo.

Odabrala sam dvije aktivnosti s pjesmama i jednu sa zagonetkama. Prva pjesma, *Ako nisi znao, jao*, prigodna je zbog rime i melodičnosti te omogućuje gestikuliranje i igru kojom se djeci privlači pažnja i olakšava pamćenje stihova. Druga pjesma, *Majka*, odabrana je zbog svoje slikovitosti i mogućnosti razvijanja mašte i imaginacije popraćeno s likovnim izražavanjem. Dok je treća aktivnost bazirana na zagonetkama o životinjama.

Prva pjesma:

Ako nisi znao, jao

Brod je da morem ploviš,

Mreža je da ribe loviš,

*Luka je da u nju uploviš,
Prase je da ga utoviš.*

*Nos je da sve nanjušiš,
Uho je da ga zapušiš,
Oči su da sve vidiš,
Obraz je da se zastidiš.*

*Jezik je stvoren za riječi,
A krevet bome za leći,
Noge da svijetom brzaš,
Ruke da udicom trzaš.*

*Vrat je stvoren da glavu nosi,
Čelo od misli da se rosi,
Cipele zato da nismo bosí,
Ime je zato da znamo tko si.*

Ovom se aktivnosti želi razviti aktivno slušanje i razumijevanje pjesme, proširiti vokabular i potaknuti komunikaciju među djecom i odraslima. Razvija se svijest o prirodi i tijelu, te se stvara osjećaj pripadanja grupi. Osim razvoja i poticanja pravilnog govora potiče se dječje izražavanje kroz pokret kao i sposobnost slušanja i praćenja radnji ostalih u grupi. Želi se poboljšati dječja pažnja i koncentracija, spremnost na zajedničku interakciju i suradnja s drugima. Kao i svaka aktivnost s djecom treba uzeti u obzir njihovo raspoloženje, individualne osobine i prilagoditi se trenutnoj situaciji i željama.

Aktivnost bih započela u dobrom raspoloženju najavivši im čitanje pjesme, tražeći od njih da mi se pridruže u pantomimi. Izražajno i polako bih čitala stih po stih oponašajući pritom radnju (kako plovi brod, kako se baca mreža, pokazujući dijelove tijela ili radnje opisane u pjesmi – noge koje trče, nos koji njuši...) ponavljala bih pjesmicu i

objašnjavala po potrebi stihove koje smatram da zahtijevaju dodatno objašnjenje npr. što znači izraz *obraz je da se zastidiš*, koje boje postane itd. Nastojala bih uključiti svih u pantomimu i pohvaliti trud. Došavši do kraja pjesme i stiha *Ime je zato da znamo tko si* potaknula bih djecu da se predstave, ali i da imenuju ostale, npr. osobu pored sebe. Ukoliko bi se zainteresirali za aktivnost pjesmu bih ponavljala do trenutka kada bih zadnji stih ostavljala neizgovorenim tj. pustila bih one koji se sjete da izgovore riječ koja fali.

Druga pjesma:

Majka

Oči moje majke

Plave su i vedre

Kao nebo poslije kiše.

Kosa moje majke

Duga je i bijela

Kao snijeg u planini.

Ruke moje majke

Blage su i tople

Kao ljetno sunce,

I kada me miluju,

Donose sreću

U moje malo srce.

Aktivnostima se želi upoznati djecu s pjesmom *Majka* Mladena Kušeca te potaknuti razgovor o dojmu koji ostavlja na njih. Kako je pjesma izrazito slikovita ostavlja mogućnost za razgovor o slikama koje se javljaju prilikom slušanja i osjećajima koje izaziva u njima. Osim poniranja u nutrinu i izražavanja vlastitih misli potiče se slušanje drugih i spremnost na interakciju. Cilj je osvijestiti djecu kako pjesma utječe na imaginaciju te na osjećaje i misli koje izaziva u nama. Usavršava se pažnja i koncentracija te se razvija govor i obogaćuje vokabular. Drugi dio aktivnosti uključuje likovno izražavanje i tu se djeci prepušta sloboda u izboru motiva. Od dobivenih radova mogu se napraviti čestitke za Majčin dan.

Za aktivnost je bitno opće stanje grupe, nije prigodna za rad nakon dužeg izbjivanja djece ili tijekom perioda prilagodbe kako se ne bi dodatno uzrujali. Pjesma se sporo i izražajno čita onoliko puta koliko djeca pokazuju interes, a pritom se potiče razgovor o motivima i slikama koje ona izaziva. Nakon toga slijedi likovna aktivnost za koju se prethodno pripremila prostorija. Djeca bojcama crtaju motive na koje ih je pjesma asocijala ili one koje povezuju s majkama. Posebno se posvećuje pažnja svakom djetetu, uz prigodni komentar i pohvalu.

Treća aktivnost – dvije zagonetke

Ja vam imam
lijepu glavu,
brzim sam nogama
stekao slavu,
nos moj dobro
baš ne njuši,
al da čujem
imam uši.
Zbog toga
što mrkvu volim
rijetko kada
se razbolim,
sve glavno
o meni to je,
ti pogodi
ime moje!

Ide
a leži. Nema
noge, a brzo
bježi.
Opasna je
a ne reži, kad je
ugleda čovjek se
naježi.

Cilj aktivnosti je upoznati djecu s formom zagonetke i potaknuti ih na razmišljanje o rješenju. Pritom se razvija aktivno slušanje i pažnja, te se potiče suradnja s drugom djecom.

Djeci se prvo objašnjava kako je cilj dobro slušati i pronaći rješenje zagonetke, zatim onaj tko pogodi rješenje brojalicom bira člana grupe koji treba oponašati kretnju karakterističnu za tu životinju. Prilikom čitanja naglasila bih dijelove pjesme koji mogu pomoći djeci u prepoznavanju o kojoj je životinji riječ. Tako npr. u prvoj velike uši s kojima se dobro čuje i grickanje mrkve koja se bitna za dobro zdravlje. Kada netko pogodi da je riječ o zecu predložila bih brojalicu *Eci peci pec* s kojom bi se odabralo dijete koje bi skakalo poput zeca. Brojalica se može ponoviti više puta ili se cijela grupa može potaknuti na skakanje.

7. ZAKLJUČAK

Pjesničko stvaralaštvo Mladena Kušeca neodvojivo je od njegovog života i rada koji je bio posvećen djeci. Najpoznatiji kao radijski voditelj i autor dječjih emisija poput *Bijela vrana* i *Tonkica Palonkica Frr* istaknuo se i kao pisac dječjih romana i priča, ali i slikovnica te nekoliko zbirki pjesama. Prve zbirke *Dobar dan* i *Volim te*, objavljenje sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća, uvode nas u suvremene tokove hrvatske dječje književnosti u kojima se pojavljuju novi motivi poput dječjih ljubavi i osobitosti urbanog života. Ističe se i zbirka na kajkavskom narječju *Odkud dojde dugi nos* te *Kako vrijeme leti...* te zbirke zagonetki.

Inspiraciju za svoja djela, osim u vlastitom djetinjstvu provedenom u zagrebačkom predgrađu, pronalazi u iskrenim razgovorima s djecom koja su mu se nerijetko povjeravala. Njegove pjesme jednostavnog su izraza, te često u nekoliko riječi uspijevaju opisati ljubav, sreću i tugu koju dijete osjeća. One uključuju motive bliske dječjem svakodnevnom životu, stavljaju u središte dijete i njegov svijet. Upravo zbog svoje jednostavnosti, melodioznosti i slikovitosti Kušecove pjesme prikladne su za rad s djecom koja tek otkrivaju snagu poezije. Čitanje poezije s djecom preporučuje se u obliku rituala u kojem se dijete osjeća ugodno, a kojim se obogaćuje njihov vokabular, potiče razvoj govora te pravilna artikulacija glasova. Kušecove pjesme, stavljajući naglasak na ritam, rimu ili ponavljanje djeci privlače i zadržavaju pažnju, a svojim jednostavnim stilom jasno i izravno komuniciraju djeci bliske teme i motive.

Zbog svega opisanog Kušecovo pjesničko stvaralaštvo ne samo da predstavlja bitan segment suvremene hrvatske dječje književnosti, već može biti izvor nadahnuća i korisna "alatka" u odgojno-obrazovnom radu s djecom predškolske dobi.

8. IZVORI I LITERATURA

Izvori:

KUŠEC, M. (1970.) *Dobar dan*. Zagreb: Mladost.

KUŠEC, M. (1973.) *Volim te*. Zagreb: Mladost.

KUŠEC, M. (1974.) *Plavi kaputić*. Zagreb: Mladost.

KUŠEC, M. (1983.) *Tonkica Palonkica frrr*. Zagreb: CIP.

KUŠEC, M. (1986.) *Jooj!*. Zagreb: Školska knjiga.

KUŠEC, M. (1989.) *Donatela*. Zagreb: Mladost.

KUŠEC, M. (1991.) *Ubili su mi kuću*. Zagreb: Mladost.

KUŠEC, M. (1992.) *Mama, tata i ja*. Zagreb: Alfa.

KUŠEC, M. (1994.) *Krijesnice predgrađa*. Zagreb: Alfa

KUŠEC, M. (1996.) *Zagzanati*. Zagreb: Alfa.

KUŠEC, M. *Bijela vrana*. HRT arhiva [Online]. Dostupno na: <https://radio.hrt.hr/emisija/bijela-vrana/>. [Pristupljeno: 02.07.2021.].

KUŠEC, M. (2002.) *Zagrlj me*. Zagreb: Naklada Ljevak.

KUŠEC, M. (2004.) *Pitalice skitalice*. Zagreb: Udruga Tonkica Palonkica frr.

KUŠEC, M. (2005.) *Miris tajne*. Rijeka: Adamić.

KUŠEC, M. (2008.) *Vrlo rijetke zagonetke*. Zagreb: Udruga Tonkica Palonkica frrr.

KUŠEC, M. (2008.) *Otkud dojde dugi nos*. Zagreb: Udruga Tonkica Palonkica frrr.

KUŠEC, M. (2014.) *Kako vrijeme leti...brzo!*. Zagreb: Udruga Tonkica Palonkica frr.

Literatura:

- BOŽIĆ, N. i CEPANEC, M. (2020.) Razvoj komunikacijskih funkcija u djece dobi 1.5-4.0 godine. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*. 56. str. 33–43.
- CRNKOVIĆ, M. i TEŽAK, D. (2002.) *Povijest hrvatske dječje književnosti: od početaka do 1955. godine*. Zagerb: Znanje.
- ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M. (2010.) Kako djeca čitaju?. *Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. 16. str. 8–10.
- ČUDINA-OBRAĐOVIĆ, M. i Pribić, S. (1995.) *Igrom do čitanja: igre i aktivnosti za razvijanje vještina čitanja u djece od 3. do 10. godine života*. Zagreb: Školska knjiga.
- DERK, D. (2020.) Bilo da je pisao o ratu ili bilježio dječje ludosti, bio je inspiracija. *Večernji list*. [Online] Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/kultura/bilo-da-jeError! Hyperlink reference not valid.> 15.7.2021.).
- HAMERŠAK, M. i Zima, D. (2015.) *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam International.
- HRANJEC, S. (2006.) *Pregled hrvatske dječje književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Hrvatski biografski leksikon [Online], Dostupno na: <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11580> (Pristupljeno: 2.7.2021.).
- IDRIZOVIĆ, M. (1984.) *Hrvatska književnost za djecu: sto godina hrvatske dječje knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- KATARINČIĆ, I. i VELIČKI, V. (2011.) *Stihovi u pokretu-Malešnice i igre prstima kao poticaj za govor*. Zagreb: Alfa.
- Leksikon radija i televizije [Online], Dostupno na: <https://obljetnica.hrt.hr/leksikon/k/kusec-mladen/> (Pristupljeno: 29.6.2021).
- LUPIS, N., MAJER, J., SEP, I., MARIĆ, J., JURIŠIĆ, G. i MATKOVIĆ, D. (2000.) Pjesma ili recitacija u dječjem vrtiću. *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. 6. str. 50–55.
- MATIJEVIĆ, B. (2018.) Kad sam dobio domovinu, izbačen sam iz lektire. Boli me to. *Večernji list*. [Online] Dostupno na: [//www.vecernji.hr/vijesti/mladen-kusec-kadError! Hyperlink reference not valid.](http://www.vecernji.hr/vijesti/mladen-kusec-kadError! Hyperlink reference not valid.)

- sam-dobio-domovinu-izbacen-sam-iz-lektire-boli-me-to-1234915 (pristupljeno 3.7.2021).
- MUŽIĆ, J. (2014.) Štetan utjecaj virtualnoga svijeta na djecu. *Obnovljeni Život*. 69. str. 395–405.
- PAVLIČEVIĆ-FRANIĆ, D. (2005.) *Komunikacijom do gramatike: razvoj komunikacijske kompetencije u ranome razdoblju usvajanja jezika*. Zagreb: Alfa.
- RADE, R. (2009.) Stihovi, pjesmice i brojalice su poput udice. *Dijete, vrtić, obitelj : Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima*. 15. str. 29–31.
- ŠEGO, J. (2009.) Utjecaj okoline na govorno-komunikacijsku kompetenciju djece; jezične igre kao poticaj dječjemu govornom razvoju. *Govor*. 26. str. 119–149.
- SKOK, J. (1991.) *Prozori djetinjstva I–II. Antologija hrvatskog dječjeg romana*. Zagreb: Naša djeca.
- TEDx Talks. (2018.) Gledaj me u oči: Mladen Kušec na TEDxKoprivnicaLibrary. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=...> **Hyperlink reference not valid.**
- TENŠEK, S. (1987.) Književni portreti suvremenih hrvatskih dječjih pisaca. *Umjetost i dijete*. 19. str. 361–380.
- TEŽAK, D. (1991.) *Hrvatska poratna dječja priča*. Zagreb: Školska knjiga.
- VIDEK, N. (1996.) *Pitalice pjevalice*. Zagreb: ABC Naklada.
- ZALAR, D. (2014.) Književni portret Mladena Kušeca: Život shvaćen kao umjetničko djelo. *Književnost i dijete*. 3. str. 29–53.
- ZALAR, D. (2002.) *Poezija u zrcalu nastave: igre stihom i jezikom u susretima s djecom*. Zagreb: Mozaik knjiga.
- ZALAR, I. (1991.) *Pregled hrvatske dječje poezije*. Zagreb: Školska Knjiga.
- ZIMA, D. (2001.) Hrvatska dječja književnost o ratu. *Polemos časopis za interdisciplinara istraživanja rata i mira*. 4. str. 81–122.

SAŽETAK

Završni rad *Pjesme za djecu Mladena Kušeca* ima za cilj prezentirati pjesničko stvaralaštvo ovog osebnog autora te opisati mogućnost korištenja Kušecove poezije u radu s djecom u dječjem vrtiću. U prvom se dijelu rada donosi općeniti pregled hrvatske dječje književnosti i njezinih poetičkih obilježja. Drugo je poglavlje posvećeno osebnom stvaralaštvu Mladena Kušeca, koji je široj javnosti najpoznatiji kao dugogodišnji medijski djelatnik, koji je na HRT-u, uređujući emisije za djecu proveo preko 50 godina. Treće je poglavlje posvećeno pjesničkim zbirkama – od najranijih *Dobar dan* i *Volim te*, koje izašavši sedamdesetih godina prošlog stoljeća svojim temama i motivima uvode Kušeca među suvremene hrvatske pjesnike - pa sve do njegove posljednje zbirka pjesama: *Kako vrijeme leti...brzo!* Koja je uloga i važnost poezije u razvoju govora te zašto bi se poeziji trebala dati prednost pred prozom, govori se u četvrtom poglavlju dok se u posljednjem poglavlju razmatra mogućnost korištenja Kušecove poezije u radu s djecom u dječjem vrtiću. Na primjerima nekoliko pjesama i zagonetki Mladena Kušeca opisane su aktivnosti za djecu vrtićke dobi.

Ključne riječi: Mladen Kušec, pjesništvo za djecu, vrtić, jezik, odgoj

SUMMARY

Poetry for children by Mladen Kušec aims to present the poetic work of this distinctive author and describe the possibility of using Kušec's poetry in working with children in kindergarten. The first part provides a general overview of Croatian children's literature and its poetic features. The second chapter is dedicated to the distinctive work of Mladen Kušec, who is best known as a long-term media worker, who has created children's shows on HRT for over 50 years. The third chapter is dedicated to poetry collections - from the earliest *Dobar dan i Volim te*, published in the 1970s, with their themes and motifs introducing Kušec to contemporary Croatian poets - all the way to his latest collection of poems: *Kako vrijeme leti leti ... brzo!* The role and importance of poetry in the development of speech and why poetry should be given priority over prose, is discussed in the fourth chapter, while the last chapter discusses the possibility of using Kušec's poetry in working with children in kindergarten. The activities for children based on several Kušec's poems and riddles are described and discussed.

Keywords: Mladen Kušec, poetry for children, kindergarten, language, education